

MUSTAQILLIK YILLARIDA MADANIY MEROS OBYEKTLARINI SAQLASH VA ULARDAN FOYDALANISH MASALALARI

Vaxidov Suxrobjon Olimjonovich, Turizmni rivojlantirish
ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti

PROBLEMS OF PRESERVATION AND USE OF CULTURAL HERITAGE OBJECTS DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

Vakhidov Sukhrobjon Olimjonovich, Research Institute of
Tourism Development

ВОПРОСЫ СОХРАНЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Вахидов Сухробжон Олимжонович, докторант Научно-
исследовательского института “Развития туризма”

<https://orcid.org/0009-0004-7362-3740>

e-mail:

vaxidovsuxrobjon@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada mustaqillik yillarida madaniy meros obyektlarini saqlash bo'yicha olib borilayotgan islohotlar, moddiy-madaniy yodgorliklarni asrab avaylash va uning tarkibiy qismlari to'liq yoritilgan. Mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirishning afzalliklari, turizm salohiyati va uning imkoniyatlari haqida ham keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: YUNESKO, moddiy-madaniy yodgorliklar, ziyorat turizmi, diniy turizm, atamalar, qadimiy yodgorliklar, muqaddas qadamjolar, ziyoratgoh, ichki turizm.

Abstract: In the article, the reforms in the preservation of cultural heritage objects, preservation of material and cultural monuments and its components are fully covered in the years of independence. The benefits of developing the tourism industry in our country, the potential of tourism and its opportunities have also been widely covered.

Key words: UNESCO, material and cultural monuments, pilgrimage tourism, religious tourism, terms, ancient monuments, holy places, shrine, domestic tourism.

Аннотация: В статье полностью освещены реформы в сфере охраны объектов культурного наследия, охраны материальных и культурных памятников и ее составляющих в годы независимости. Также широко освещены преимущества развития туристической отрасли в нашей стране, потенциал туризма и его возможности.

Ключевые слова: ЮНЕСКО, материальные и культурные памятники, паломнический туризм, религиозный туризм, термины, памятники древности, святые места, святыни, внутренний туризм.

KIRISH. O'zbekistonda 2021-yilning 1-yanvar holatiga ko'ra moddiy madaniy meros obyektlari soni 8 ming 208 tani tashkil etgan. Ba'zi manbalarda keltirilishicha, “Buxoro, Samarqand, Xiva va Shahrisabz shaharlarining tarixiy markazlari

hisoblangan YUNESKOning Umumjahon madaniy merosi ro'yxatiga: “Boysun madaniy muhiti”, “Shashmaqom musiqasi”, “Navro'z”, “Katta ashula”, “Askiya”, “Palov madaniyati va an'analari” va shuningdek, insoniyat nomoddiy madaniy merosi

representativ ro'yxatiga Usmon Qur'oni, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutining qo'lyozmalar to'plami hamda Xiva xonligi devonxonasi hujjatlari jahon xotirasi ro'yxatiga kiritilgani yurtimiz madaniy merosining dunyo miqyosida e'tirof etilganiga yaqqol misol bo'la oladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Madaniy meros obyektlarini davlat tomonidan muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasida davlat organlari va tashkilotlari samarali tashkil etilgan bo'lib, bu borada "Ijro.gov.uz" elektron tizimi qo'l kelmoqda.

Madaniy meros himoya qilish inspeksiyasi tomonidan olib borilgan muvofiqlashtirish ishlari natijasida ijro intizomi holati bo'yicha o'tgan davrda Prezidentimizning 4ta farmoni, 16ta qarori, 1ta farmoyishi va 11ta bayoni doirasida berilgan jami 536ta topshiriqning 114 tasi o'z vaqtida bajarilgan bo'lsa, 422 tasining ijrosi bo'yicha ishlar olib borilmoqda[1].

Buning yaqqol isboti sifatida "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonuni muhim ahamiyatga ega bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining O'zbekistonda "2010-2020 yillarda nomoddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi hamda "Muqaddas qadamjolar, ziyoratgoh, masjid va qabristonlarni obodonlashtirish ishlarini samarali tashkil etish to'g'risida"gi qarorlari muhim ahamiyatga ega.

Prezidentimizning 2020-yil dekabrda "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori, 2021-yil 24-fevralda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi qarori" e'lon qilinib, unga ko'ra ziyorat turizmini rivojlantirishni muvofiqlashtirish respublika kengashi tuzildi[2].

Bu ijro ishlaridan har birining zamirida qadim tariximizga borib taqaladigan, buyuk ajdodlarimizdan meros bo'lib qolgan madaniy meros obyektlari muhofazasi yotibdi. Albatta, madaniy meros sohasidagi qonunlar, Prezident farmonlari va

hukumat qarorlarida belgilangan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish, ijro intizomini yanada mustahkamlash, shaxsiy mas'uliyat va tashabbuskorlikni oshirish ishlari izchil davom ettiriladi.

MUHOKAMA. Keyingi yillarda mamlakatimizda madaniy meros sohasida Xitoy bilan hamkorlik keng amalga oshirilmoqda. Buyuk Ipak yo'lida joylashgan ikki muhim sivilizatsiya sifatida O'zbekiston va Xitoy boy madaniy merosga egadir. O'zbekiston va Xitoy xalqlari o'rtasidagi do'stlik aloqalari qadimgi Ipak yo'li bo'ylab uzoq tarixga borib taqaladi. Ta'kidlash lozimki, bugungi kunda madaniy merosni muhofaza qilish sohasidagi almashinuv va o'zaro hamkorligimiz "Bir makon - bir yo'l" qo'shma bunyodkorlik loyihasi doirasida ham muttasil chuqurlashib bu boradagi qamrov ham kengayib bormoqda [3].

Xiva shahrida jahon madaniy merosi obyektlarini muhofaza qilish va qayta tiklash borasidagi Xitoy bilan hamkorlikda olib borilayotgan ishlar allaqachon yuksak samaralar berdi. Ikki mamlakat olimlarining o'rganishlari natijasida Farg'ona va Samarqand viloyatlaridagi ilmiy izlanishlar va madaniy meros obyektlarini tadqiq qilishda katta muvaffaqiyatlarga erishildi.

YUNESKO bilan yaqin hamkorlikda moddiy va nomoddiy meros obyektlarini asrashga doir turli xalqaro anjumanlar tashkil qilinmoqda. Mazkur tadbirlar madaniy yodgorliklarni muhofaza qilish yo'lidagi dolzarb muammolarni ko'rib chiqish, xalqaro tajribani o'rganish, tarixiy-madaniy meros saqlanishini ta'minlashga doir milliy tizimni takomillashtirish, bu yo'nalishdagi davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining asosiy yo'nalishlarini aniqlash imkonini bermoqda.

NATIJALAR. Madaniy meros obyektlari restavratsiyasi direksiyasi va uning Buxoro, Shahrisabz, Samarqand, Termiz, Qo'qon, Xiva mintaqaviy markazlari faoliyati yo'lga qo'yildi. Turizm, madaniy meros va muzeyshunoslik sohalarida xalqaro standartlarga mos ta'lim tizimi yanada takomillashtirildi. Xususan, "Ipak yo'li" turizm xalqaro universiteti "Ipak yo'li" turizm va madaniy meros xalqaro universiteti etib qayta tashkil etildi. Universitet tarkibida Samarqand, Buxoro, Shahrisabz, Marg'ilon, Xiva turizm va madaniy meros texnikumlari hamda Restavratorlarni qayta o'qitish va malakasini oshirish markazi tashkil etildi.

Madaniy meros obyektlarini asrash sohasida Janubiy Koreya, Yaponiya, Fransiya, Italiya, Turkiya, Eron va Rossiya kabi mamlakatlar bilan dastlabki kelishuvlarga erishildi va memorandumlar imzolandi. Madaniy meros agentligi hamda uning hududiy boshqarmalari moddiy-texnik bazasini yaxshilash maqsadida 3,4 milliard so‘m ajratilib, ushbu tizim rivojiga sarflandi.

Davlat muzeylariga madaniy boyliklarni, jumladan, mustaqillik yillarida yaratilgan, yuksak badiiy qiymatga ega tasviriy va amaliy san‘at asarlarini xarid qilish uchun Madaniy meros agentligiga har yili 4 milliard so‘mdan hamda hududlardagi tegishli davlat muzeylariga 500 million so‘mdan mablag‘ ajratilishi yo‘lga qo‘yildi [4].

Dunyoda islomiy tamoyillarga muvofiq keluvchi turizm xizmatlari turlarining ko‘payishi va aholi daromadlarining ortishi turizm tarmog‘ida islomiy xususiyatlarga asoslangan turizmning ulushi yildan yilga ortishiga sabab bo‘lmoqda. Xususan, “2019-yilda dunyo bo‘ylab 160 mln musulmon sayyohlar tomonidan turizm xarajatlari uchun 155 mlrd dollar sarflangan bo‘lsa, 2023-yilda mazkur xarajatlar uchun 140 mln, musulmon turistlar tomonidan ushbu yilda 137 mlrd dollar mablag‘ sarflanishi prognoz qilinmoqda”[4]. Keyingi o‘n yillikda turizm ko‘plab mamlakatlar iqtisodiyotining eng katta foyda keltiradigan va samarali tarmoqlaridan biri bo‘lishi, yangi ish o‘rinlari tashkil etishi hamda aholi turmush darajasining ortishiga xizmat qilishi bilan ahamiyat kasb etishi kutilmoqda.

O‘zbekistondagi muqaddas qadamjolar va yodgorliklarni ziyorat qilishdan iborat bo‘lgan “Kichik haj” dasturini shakllantirish va hududlarni 2019-2029-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning turizmni rivojlantirish qismini ishlab chiqishda quyidagi masalalarni hisobga olish lozim, deb o‘ylaymiz:

- hududlarda madaniy meros obyektlarining mahalliy ro‘yxatlarini shakllantirish va doimiy yangilab borishini ta‘minlash;

- mahalliy hokimiyat va tegishli soha xodimlari bilan hamkorlikda mintaqalarda joylashgan tarixiy obida va yodgorliklarga olib boruvchi infratuzilmani shakllantirish maqsadida ularning elektron xaritalari, pasport va kadastr hujjatlarini tayyorlash;

- hududlarda joylashgan muqaddas qadamjolar va yodgorliklarni turistik dasturlarga kiritish

choralarini ko‘rish, ushbu qadimiy yodgorliklar tarixi va u yerda saqlanib qolgan an‘anaviy madaniyatni keng targ‘ib etish;

- hududlardagi o‘rganilmagan tarixiy obida va yodgorliklarni turoperator va boshqa tegishli mutaxassislar bilan birgalikda tadqiq etish hamda ma‘lumotlar bazasini yaratish;

- turizm sohasidagi oliy o‘quv yurtlaridagi mutaxassislik fanlarini o‘qitish jarayonida hududlarda joylashgan tarixiy obida va yodgorliklar bilan yaqindan tanishtirish bo‘yicha amaliy darslarni tashkil qilish;

- turizm sohasining mazmun-mohiyati, uning ahamiyati, rivojlanishi natijalari, iqtisodiy va ijtimoiy funksiyalari bo‘yicha turli seminar-treninglar tashkil qilish va boshqalar.

XULOSA. Turizm rivoji, ilm-fan taraqqiyoti, shuningdek tarixiy-madaniy merosni asrash masalalariga tegishli bo‘lgan qonun hujjatlarini hayotga tatbiq etish faqat davlat organining vazifasi bo‘lib qolmoqda. Vaholanki, mamlakat qonunchiligiga doir huquqiy hujjatlar davlat boshqaruvining barcha pog‘onalari, xususan, mahalliy kengashlar va hokimliklar uchun ham bevosita taalluqlidir. Shunga ko‘ra, moddiy madaniy merosni saqlash va ta‘mirlashga oid muammolar hamda sohaga oid qonun hujjatlarining joylarda bajarilishini nazorat qilish hududiy kengash deputatlari tomonidan viloyat, shahar va tuman kengashlarining sessiyalarida o‘rganilishi va muhokamalardan o‘tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Turizm bugungi kunda eng daromadli sohalardan biri sifatida tan olinmoqda. Shu jihatdan ko‘pchilik davlatlar tomonidan turizmni rivojlantirish borasida bir qancha dasturlar ishlab chiqilmoqda. Mamlakatimiz iqtisodiy salohiyatini oshirishda turizm sohasi ham katta imkoniyatlarga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abidova Z. Xorazm vohasi ziyoratgohlari va qadamjolari. Tarix fani bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertasiya. – Toshkent, 2018.
2. Abriyev R. O‘zbekistonda toat-ibodat bilan bog‘liq arxitektura yodgorliklari xususida // Imom al-Buxoriy saboqlari. 2015.
3. Dumper, Michael. Cities of the Middle East and North Africa: A Historical Encyclopedia (en). ABC-CLIO, 2007. –P. 203.
4. https://www.uz.wikipedia.org/wiki/Sunniy_i_slomdagi_eng_muqaddas_joylar